

Гордашевська Ганна

аспірант

*Уманський державний
педагогічний університет*

імені Павла Тичини

КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД ДО ПРОВЕДЕННЯ НАВЧАЛЬНО-ПОЛЬОВИХ ПРАКТИК З ГЕОГРАФІЇ

У статті розкриваються особливості застосування компетентнісного підходу до проведення навчально-польових практик з географії. Подається трактовка деяких вихідних понять проблеми. Доведено ефективність компетентнісного підходу в освіті майбутніх учителів як головного чинника формування їхнього професіоналізму.

Ключові слова: *компетентнісний підхід, навчально-польова практика, професійна компетентність.*

В статье раскрываются особенности применения компетентностного подхода к проведению учебно-полевых практик по географии. Подается трактовка некоторых исходных понятий проблемы. Доказана эффективность компетентностного подхода в обучения будущих учителей как главного фактора формирования их профессионализма.

Ключевые слова: *компетентностный подход, учебно-полевая практика, профессиональная компетентность.*

In the article the features of application of the competence going open up near a leadthrough the educational-field practical worker from geography. Interpretation of some initial concepts of problem is given. There is efficiency of competence approach in education of teachers as a main factor of forming of professionalism.

Key words: *competence approach, educational – field practical worker,*

profession competence.

Реформування системи освіти у вищій школі України передбачає реалізацію принципу гуманізації освіти, методологічну переорієнтацію процесу навчання на розвиток особистості учня. У зв'язку з цим, вища педагогічна освіта сьогодення покликана забезпечувати підготовку вчителя, який має орієнтуватися на професійний і особистісний розвиток, творчо працювати.

Болонський процес, провідною ідеєю якого є компетентнісний підхід до навчання, на сьогодні є однією із рушійних сил, які змінюють освітню парадигму ВНЗ. З огляду на це, дедалі більшого значення у підготовці спеціаліста педагогічного напрямку набуває компетентнісний підхід до проведення навчально-польових практик з географії, зокрема з курсу «Фізична географія України». Це пояснюється тим, що навчально-польова практика є невід'ємною частиною у курсі підготовки спеціаліста, де відбувається практичне застосування набутих теоретичних знань.

Серед учених, які у своїх працях розглядають проблему компетентнісного підходу до навчання, потрібно відзначити К. Баранова, М. Бершадського, Т. Волобуєву, А. Хуторського, О. Овчарук, О. Пометун та ін. Усі вони мають власну думку щодо розуміння даного поняття. Так, наприклад, О. Пометун вважає, що компетентнісний підхід – це «оцінка підготовленості фахівців певного освітньо-кваліфікаційного рівня до професійної діяльності на основі наявності в них визначених стандартами компетенції» [1, с. 66]. Н. Ігнатенко під поняттям компетентнісний підхід розуміє «спрямованість освітнього процесу на формування й розвиток ключових (базових, основних, надпредметних) і предметних компетентностей особистості» [2, с. 47]. Базовими компетентностями в даному випадку виступають: педагогічна, комунікативна, психологічна, а предметними – географічна, дослідницька. Але, не зважаючи на численні праці в яких з'ясовується сутність та актуальність запровадження компетентнісного підходу в педагогічну освіту, проблема доцільності застосування цього підходу в географії розглядалася небагатьма вченими. У зв'язку з цим виникає потреба у впровадженні компетентнісного підходу під час проведення навчально-польових практик з географічних дисциплін. Адже саме під час практики студенти вчаться проводити спостереження, встановлювати взаємозв'язки між природними явищами і процесами, тобто набувати певних компетенцій, що й пропагує компетентнісний підхід.

Мета статті – виявити доцільність застосування компетентнісного

підходу під час проведення навчально-польової практики з курсу «Фізична географія України».

У ракурсі з'ясування сутності даного питання, слід розглянути особливості компетентнісного підходу як такого, а також навчально-польової практики, до проведення якої буде застосовуватися цей підхід.

На сьогодні, перехід до компетентнісного підходу означає переорієнтацію з процесу на результат освіти в діяльнісному вимірі, у зміщенні акценту з накопичування нормативно визначених знань, умінь і навичок на формування й розвиток у студентів здатності практично діяти, застосовувати досвід успішних дій у конкретних ситуаціях, на організацію освітнього процесу на основі свідомого урахування затребуваності навчальних досягнень випускника в суспільстві, мати сформований потенціал для швидкої адаптації як у майбутній професії, так і в соціальній структурі. Перспективність компетентнісного підходу полягає в тому, що він передбачає високу готовність випускника ВНЗ до успішної діяльності в різних сферах.

Компетентнісний підхід потребує перебудови змісту освіти, перетворення його на суб'єктивні надбання одного учня, які можна виміряти. Він може бути реалізований тільки в діяльності, тобто в процесі виконання конкретною особою певного комплексу дій. Усе це вказує на доцільність застосування компетентнісного підходу під час проведення навчально-польової практики з «Фізичної географії України», адже в даному випадку діяльність є основою досягнення високого результату навчання студентів на протязі практики.

Оскільки у результаті впровадження компетентнісного підходу у навчання передбачається також розвиток професійної компетентності педагога, в нашому випадку – це вчитель географії, то в процесі проходження навчально-польової практики будуть формуватися головні її складові.

Взагалі, поняття «професійна компетентність» в педагогічній літературі розглядається багатьма дослідниками. Так, М. Левківський під професійною компетентністю розуміє «здатність учителя до проектування, моделювання власної діяльності в системі «людина-людина» для вирішення навчально-виховних задач, що сприяють оптимізації особистісного зростання учня для його здатності до подальшої самореалізації в життєдіяльності» [4, с. 10]. Т. Браже розглядає професійну компетентність як багатофакторне утворення, що уможливорює успішне здійснення професійної діяльності [5, с. 18].

Оскільки навчально-польова практика з географії сприяє забезпеченню практичної підготовки студента, на нашу думку, професійну компетентність

вчителя географії слід визначати як складне інтегральне інтелектуальне, професійне і особистісне утворення, яке формується у процесі його підготовки у ВНЗ, проявляється, розвивається і вдосконалюється у професійній діяльності, а ефективність її здійснення суттєво залежить від видів його теоретичної, практичної та психологічної підготовленості до цієї діяльності, особистісних, професійних та індивідуальних якостей, сприйняття її цілей, особливостей та змісту.

Професійна компетентність вчителя включає: фахову (географічну), педагогічну, психологічну, комунікативну, методологічну, дослідницьку компетентності, вагому роль у формуванні яких, на нашу думку, відіграє навчально-польова практика, зокрема з фізичної географії України.

Навчально-польова практика з географії – важливий етап у підготовці майбутнього спеціаліста. Саме під час практичної діяльності студент закріплює та застосовує набуті протягом значного відрізка часу теоретичні знання. А оскільки курс «Фізична географія України» включає комплекс знань з дисциплін, ази яких входять до складу цього курсу (загальне землезнавство, гідрологія, метеорологія, геологія, ландшафтознавство, картографія), то це сприяє не лише повторенню раніше вивченого, а й набуттю навичок та вмінь працювати у колективі та самостійно розвивати почуття згуртованості, любов до природи рідного краю.

Педагогічна компетентність вчителя географії ґрунтується на знанні теорії і практики навчання, дидактичних закономірностей навчального процесу, фундаментальних концепцій, законів, закономірностей розвитку географічних явищ та процесів, основних наукових категорій, понять. Вона передбачає набуття вмінь проектувати педагогічну діяльність, володіти професійно-практичними навичками навчання географії. Так, під час практики майбутній вчитель географії вчиться застосовувати свої теоретичні знання, використовує свої педагогічні вміння та навички, вивчає доцільність їхнього застосування під час роботи з учнями за допомогою обміну ними зі студентами, з якими працює в спільній групі. Крім того, у складі професійної компетентності розвивається компетенція креативності, яка передбачає здатність студента швидко вирішувати проблемні ситуації, розв'язувати поставлені керівником завдання. Також розвивається компетенція проектування, коли студент вчиться бачити кінцевий результат своєї практичної діяльності та спрямовувати на нього свої дії.

Учитель географії також повинен володіти психологічною компетенцією, в основі якої лежать знання вікової, загальної, соціальної, педагогічної психології, психічних процесів, пам'яті, мислення, процесів

розвитку особистості. Так, на практиці з географії студент вивчає психологію колективу, в якому він працює, аналізує вчинки колег, вчиться впливати на колектив, з'ясовує зміну настрою людини під впливом природних явищ. Також, протягом практики формується перцептивна компетенція педагога, яка передбачає розвиток педагогічної інтуїції майбутнього вчителя; компетенція динамізму, що сприяє здатності студента впливати на людей; розвивальна компетенція забезпечує створення умов для розвитку пізнавальних інтересів, що найкраще відбувається під час практики в природних умовах; крім того, важливим є і формування компетенції емоційної стабільності, яка передбачає здатність володіти собою, а в польових умовах це надзвичайно важливо.

Наявність комунікативної компетентності – невід'ємна складова формування професійної компетентності вчителя географії. А протягом навчально-польової практики у майбутнього вчителя-географа продовжує формуватися вміння спілкуватися з колективом, природнім середовищем, мова – виступає як головний засіб передачі інформації, що є дуже важливим у практичній діяльності.

Дослідницька компетентність вчителя географії в основному формується під час проходження студентами-географами навчально-польових практик, де відбувається практичне підтвердження набутих ними теоретичних знань, спостерігати за певним явищем чи процесом в природі, виконувати дослідження, робити аналіз та діагностику. Так, вивчаючи особливості гідрологічного режиму річки, студенти визначають солоність води за допомогою спеціальних приладів та взяття зразків, вимірюють температуру води за допомогою водного термометра, вимірюють глибину, швидкість течії річки, беруть зразки порід берегових відслонень, визначають їх та встановлюють особливості залягання геологічних порід в даній місцевості, тобто проводять дослідження.

Крім того, протягом польової практичної діяльності студенти закріплюють знання з методики польових досліджень, що лежать в основі методологічної компетентності, яка є складовою професійної компетентності вчителя, вчать виявляти природно-територіальні комплекси для застосування їх у практичних цілях, аналізують взаємозв'язки між окремими природними компонентами, встановлюють тенденції розвитку ПТК та їхній вплив на діяльність людини.

Розвиток фахової (географічної компетентності в процесі проходження навчально-польової практики відбувається через удосконалення умінь студентів, які входять до складу навчальної компетенції. Це, насамперед, вміння визначати дальність видимого горизонту, розраховувати кутову та лінійну швидкість руху на різних широтах (силу Коріоліса, сонячний, літній,

місцевий час), розраховувати полуденну висоту сонця, визначати показники вологості на певній місцевості, встановлювати гідрологічні особливості річки та ін. Освітня компетенція під час практики розвивається через набуття студентами вмінь аналізувати, узагальнювати, класифікувати фізико-географічні явища та процеси, встановлювати закономірності географічних явищ та процесів, спостерігати природні процеси та явища, давати їм пояснення, узагальнювати їх, проводити польові фізико-географічні дослідження, розраховувати граничнодопустимі навантаження на природні комплекси, описувати природні процеси, складати і аналізувати структуру карти, профілі і блок-діаграми для конкретних територій. Навчально-польова практика з фізичної географії України також сприяє розвитку гностичної компетенції: вміння поповнювати свої практичні знання шляхом самоосвіти, систематизувати їх для розв'язання нестандартних ситуацій, формувати алгоритм користування картографічною продукцією, характеризуючи окремі географічні об'єкти і території, давати характеристику окремих географічних територій та об'єктів за типовим планом. Розвиток проектувальної компетенції в ході практики з географії передбачає набуття вмінь підбору та застосування методів та засобів діяльності, виготовляти колекції гірських порід, ґрунту.

Також, навчально-польова практика з географії забезпечує виховання відповідального ставлення студентів до природи, виконання ними правил поведінки у природі, естетичне виховання – компетенція здоров'язбереження, виховання студентів-географів засобами фізичної географії, національну свідомість, прогнозування індивідуального підходу у виховному процесі, вміння визначати здібності, інтереси і нахили студентів – компетенція самовдосконалення, здійснення трудового виховання засобом географічної науки.

Навчально-польова практика з фізичної географії України сприяє також практичному закріпленню у студента знань щодо роботи з вимірювальними приладами (гігрометр, компас, флюгер, барометр, та ін.), вмінню чітко, логічно, доказово пояснювати географічні об'єкти, процеси і явища, досконало володіти методами географічної науки, створювати карти місцевості, де проходить практика, обирати тактику поведінки в незнайомих умовах, вмінню прогнозувати зміну погоди з опиранням на явища, які відбуваються в природі в даний час – практична компетенція [3, с. 35]. Усе це сприяє реалізації компетентнісного підходу під час практики, оскільки він в значній мірі базується на діяльності, а в природних умовах дія – невід'ємний компонент отримання практичних вмінь та навичок, запорука вдалого закріплення вивченого теоретичного матеріалу.

Важливою рисою впровадження компетентнісного підходу в географічну освіту є спрямування навчального процесу на особистість учня, на встановлення його надбань за час навчання у ВНЗ. Це ще раз вказує на доцільність застосування цього підходу під час практичної діяльності

студентів-географів. Так, виконання самостійного дослідницького завдання в ході практики сприяє системі взаємодії «керівник / студент, студент / керівник», що дозволяє викладачу приділити увагу окремому студенту, а студенту обмінятися своїми думками щодо вирішення поставленої проблеми. Та головне, що самостійна робота під час практики дозволяє майбутньому спеціалісту розвивати та виявляти власні творчі здібності, вміння самостійно з'ясовувати причини виникнення та розвитку певних географічних явищ та процесів, а згодом пояснити це учням.

Таким чином, впровадження компетентнісного підходу в практику роботи вищих навчальних закладів, зокрема його застосування під час навчально-польових практик з географії, дає змогу вирішити проблему, що є типовою для систем освіти країн близького зарубіжжя, коли студентська молодь опановує значний обсяг теоретичних знань, але відчуває суттєві труднощі в діяльності, що потребує застосування цих знань для вирішення конкретних життєвих завдань або проблемних ситуацій. Саме тому його впровадження в освітню практику розглядають як найважливішу передумову розбудови в Україні постіндустріального суспільства.

Отже, головне завдання географічної освіти сьогодні – навчити студентів-географів творчо і плідно взаємодіяти із природою та суспільством і в такий спосіб досягати статусу повноправних і компетентних громадян, послідовно та поетапно створювати умови для набуття учнями необхідних компетентностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пометун О. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти / О. Пометун // Рідна школа. – 2006. – № 9 – С. 65–68.
2. Ігнатенко Н. Компетентнісно орієнтований підхід у системі професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи / Н. Ігнатенко // Рідна школа. – 2007. – № 6 – С. 46–48.
3. Тімець О.В. Професійна компетентність вчителя географії : навч. посібник для студентів географічної спеціальності педагогічних ВНЗ / О.В. Тімець – Умань КСП «Сочінський», – 2008. – 264 с.
4. Левківський М.В. Відповідальність у структурі компетентності майбутнього вчителя / М.В. Левківський // Вісник Житомирського державного педагогічного університету. – 2003. – № 3. – С. 9–12.
5. Браже Т.Г. Основные принципы совершенствования профессиональной квалификации учителей в ИУУ / Т.Г. Браже. – М., 1982. – С. 18.